

NENÍ MOU VINOU, ŽE MI NIKDO NENASLOUCHAR

Jan Tesař (*1933)

Historik, esejista a někdejší disident Jan Tesař se narodil 2. června 1933 ve Skutči. Po maturitě studoval historii na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze (absolvoval roku 1956). „*Na fakultě mne nenaučili nic, byla to oblbovina. Zkusil jsem přestoupit do Brna, tím jsem přišel o kolej, a tak jsem si vyzkoušel úděl bezdomovce [...]. Přespával jsem v lesoparku v Pisárkách,*“ vzpomíná v rozhovoru pro časopis Nový prostor (č. 442): „*Na brněnské fakultě jsem ovšem našel ještě větší blbárnu, a tak mě pražská fakulta po roce přijala jako ztraceného syna, jen s podmínkou, že nebudu od učitelů nic žádat. Co chít v daných poměrech víc...*“

Od poloviny 50. let začal Jan Tesař shromažďovat dokumenty k historii druhého odboje a zaznamenávat vzpomínky protinacistických odbojářů. Říká, že ho pobízela „*touha oslavit obyčejné lidi jako hrdiny*“, což neznamenal, že by rezignoval na kritický přístup. V té době nebylo zvykem pracovat s pamětníky, historiografie (v komunistické ČSR zglajchšaltovaná a zideologizovaná) považovala osobní výpovědi za podřadné vůči písemným materiálům. Tesař poukazyval na to, že ilegální hnutí logicky minimalizuje písemné prameny, a bez znalosti svědectví účastníků tudíž věc nelze zasvěceně zkoumat. Téma se ukázalo jako ožehavé – odborně a ovšem i politicky: „*Začal jsem na tom pracovat v roce 1954, dva roky po popravě [generálního tajemníka ÚV KSČ Rudolfa] Slánského. Ten byl šéfem partyzánského štábu a v souboji klanů v KSČ se opíral o partyzány. Kromě toho vůdčí komunisté po roce 1945 zjistili, jak hluboké bylo prorůstání komunistické (stejně jako každé jiné) ilegality nacistickými agenturami. Tím začala ta nedůvěra a shánění materiálů soudruh na soudruha. [...] Když jsem objížděl pamětníky a zapisoval jejich vyprávění, tak za mnou jezdil estébák na motorce a zaznamenával si, co jsem kde chtěl. Já z toho měl legraci – vůbec jsem si nepřipustil, že by to mohlo znamenat problém.*“ (Nový prostor)

Od podzimu 1956 pracoval Jan Tesař jako vědecký pracovník Památníku odboje – Vojenského historického ústavu (VHÚ). Nepatřil k chráněným straníkům, neměl za sebou vlivné ochránce a v roce 1959 byl z politických důvodů propuštěn. Několik měsíců byl bez zaměstnání, ale pokračoval ve své historické práci. V letech 1960–1961 pracoval v muzeu v Pardubicích a od podzimu 1961 byl přičiněním kolegů historiků Václava Kurala a Oldřicha Janečka přijat zpět do VHÚ. Poté patřil mezi zakládající členy Československého výboru pro dějiny protifašistického odboje. Tento výbor se stal v 60. letech relativně

nezávislou platformou pro soustavnou historickou práci a výměnu zkušeností mezi historiky (byl rozprášen koncem roku 1969). V šestašedesátém vstoupil Tesař do Komunistické strany Československa. Na jaře a v létě 1968 pracoval v okruhu poradců tehdejšího předsedy Národního shromáždění Josefa Smrkovského, kde se mimo jiné podílel na přípravě předpokládané všeobecné rehabilitace československých občanů postižených předchozími represemi.

Tesařův vztah k tehdejší reformě-komunistické politice byl obezřetný – tušil, že Moskva proti politickému uvolňování v Československu zasáhne a že pak československá reprezentace neodolá tlaku, ale bude ustupovat, s odůvodněním, že je třeba zabránit „nedozírným následkům“. V letech 1968–1969 uveřejňoval (především v Listech a Dějinách a současnosti) své stati věnované letům druhé světové války, které varovaly před stereotypními reakcemi české společnosti tváří v tvář okupační hrozbě. Po invazi v srpnu 1968 mu dal vývoj za pravdu, když české politické elity kapitulovaly a začaly se podílet na obnově totalitního režimu (na tzv. normalizaci a konsolidaci): *„Mé články o české politice ústupků a takzvaného menšího zla, které se stává zlem největším, jsem napsal už na podzim 1967. Nevznikly pod dojmem dubčkovské politiky, ale na základě studia dějin a měly varovat. Také byly šířeny již na jaře 1968. Není mou vinou, že mi nikdo nenaslouchal. Víckrát jsem varoval před důsledky, které si každý soudný člověk mohl spočítat, a vždycky marně. Dubčkovskou garnituru jsem samozřejmě podporoval, třebaže jsem věděl, že bude kapitulovat. Avšak podporoval jsem ji vždy jako nezávislý.“* (Nový prostor)

Po okupaci byl Tesař donucen znovu změnit pracoviště a nové, opět dočasné, působiště našel v Historickém ústavu ČSAV díky jeho řediteli Josefu Mackovi. V letech 1968–1969 také vystupoval jako soudní znalec v obnoveném procesu se skupinou někdejších příslušníků Státní bezpečnosti Čech a spol. – v soudním posudku předneseném v červnu 1969 označil proces za politický a gottwaldovské stranické vedení za hlavního a zamlčovaného viníka projednávaných zločinů. Na jaře 1969 vystoupil z KSČ. Uvědomoval si, že jedním z největších tehdejších politických problémů je neexistence promyšlené opozice a v létě 1969 začal pracovat v nezávislých odborových skupinách, organizovaných Rudolfem Battěkem jakožto budoucí platforma rezistence.

„Politické pole [...] nám poskytlo ROH [Revoluční odborové hnutí]. Bylo to poslední, co v roce 1969 ještě zbývalo – poslední také pro intelektuály, kteří nechtěli zastavit boj,“ píše Tesař v knize *Zamlčená diagnóza*. *„Nebyly už žádné svobodné časopisy ani spolky. Toto pole nám zůstávalo ani ne tak proto, že by česká dělnická třída byla nějak zvlášť hrdinská, jako spíš že měla nejmíň co ztratit. Náš revoluční materiál, to byli autentičtí pražští a kladenští dělníci [...] na rozdíl od akademiků a různých laureátů se styděli nečinně poslouchat veřejně vyslovované dubčkovské kapitulantské hanebnosti.“* Tesař se účastnil

i další opoziční činnosti – a uvádí, že jedním z vážných problémů, na které u svých spolupracovníků narážel, bylo celkové podcenění situace a neochota dodržovat zásady konspirace: *„Byl jsem například předmětem žertování za svou nechuť k telefonu; když jsem ho v nouzi užil a představil se vymyšleným jménem, dávalo se to ve společnosti k dobru. Hovořit o schůzkách telefonem [...] se považovalo za znak nejen odvahy, ale též naprosté legality dané schůzky [...]. Dokonalá legálnost cyklostylu se považovala za prokázanou tím, že byl zapůjčen z úřadu nebo oficiální instituce. To všechno svědčilo o naivnosti lidí, kteří se zatím nestřetli s StB a její praxí.“* (Zamlčená diagnóza)

V září 1969 byl Jan Tesař spolu s Rudolfem Battěkem zatčen, oba byli 13 měsíců věznění a propuštěni bez soudu. Poté se ve spolupráci především s Jiřím Müllerem, Jaroslavem Šabatou a dalšími snažili zastavit hroucení odporu proti husákovské konsolidaci. V listopadu 1971 policie Tesaře znovu zatkla a v červenci 1972 byl spolu s dalšími aktivisty odsouzen ve vlně politických procesů. Dostal trest šesti let vězení, mimo jiné za petici Deset bodů (srpen 1969), leták Občané (1971) a korespondenci s historikem a odbojářem Radomírem Lužou, který žil v exilu v USA. S využitím sítě ve věznici Plzeň-Bory, již předtím vybudovali zejména Petr Uhl a Milan Daniel, kromě jiného v létě 1973 spoluzorganizoval zaslání dopisu politických vězňů Světovému kongresu mírumilovných sil v Moskvě: *„[...] vyslovili jsme se rozhodně za mír, přičemž jsme připomněli, že nemůže být na světě mír bez respektování práv národů i jednotlivců. Nechtěl bych se nutit do pózy seriózního politika: stejně jako mému alter ego a hlavnímu spolupachateli Zdeňku Vašíčkovi se mi na celé věci nejvíc líbila představa, jak to skvěle zavaříme Gustovi [Husákovi, tedy nejvyššímu představiteli KSČ a od roku 1975 čs. prezidentovi.] v Kremle, a u Gusty zase našim žaláříkům.“* (Zamlčená diagnóza). Komunistický aparát se Tesařovi pomstil dalším šikanováním a týráním. Z vězení byl propuštěn až v říjnu 1976.

Poté patřil mezi první signatáře Charty 77 a inicioval vznik Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných: *„Chartu jsem podepsal, ale nezúčastnil jsem se práce na textu, který jsem považoval za nijaký. Přišel jsem s myšlenkou Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných a spolupracoval na jeho ustavení, které je ovšem zásluhou především manželů Petra Uhla a Anny Šabatové. Ostatní moje projekty byly skoro všechny bezúspěšné – což neříkám jako sebekritiku.“* Zkušenosti z práce historika druhého odboje využil Tesař pro pořízení dokumentace protinormalizačních aktivit. V květnu 1979 byl znovu zatčen a v následujícím roce se rozhodl přijmout nabídku k vystěhování na Západ.

V již citované knize *Zamlčená diagnóza* Jan Tesař píše, že jednou z hlavních příčin rezignace podstatné části československé společnosti na odpor proti pookupačnímu totalitnímu režimu byl strach: *„[...] zavíráme oči před tím, co bylo a je evidentní, co každý z tehdy žijících lidí, z dnešní starší i střední generace, zná z vlastního srdce, a snad právě proto to nechce pojmenovat – neboť jméno toho je STRACH; ten byl tou základní příčinou*

„politického“ vítězství režimu „konsolidace“. [...] Zamlčeli jsme panický, a jak se ukázalo, nedůvodný strach z šibenic a táborů, které sice v tom momentě (fyzicky) nepracovaly, ale jako přízrak byly skutečné a působící, hanbíme se říct, že právě ten strach zbavil společnost schopnosti racionálně jednat a bránit se. Vyhýbajíc se tomu uchýlili jsme se k jednostrannému a vulgarizujícímu vysvětlení úspěchu „konsolidace“ uspokojením nejnaléhavějších každodenních potřeb obyčejných lidí. Tím jsme přesunuli celý problém do vulgárně materialistické sféry.“

Po odchodu do exilu žil Jan Tesař nejprve v Německu a později ve Francii. V Paříži vydával v letech 1983–1987 revue *Dialogy*, která navazovala na stejnojmenný časopis vycházející původně od roku 1977 samizdatově v Československu. Byl redaktorem polského exilového měsíčníku *Kontakt* a spolupracoval s časopisy ruské emigrace *Kontinent* a *Russkaja mysl'*. Z prostředků polského exilu vydával časopis *Afgánský zápisník* (1987–1988).

Texty, věnované období od konce 60. let do počátku 80. let vydal v knihách *Zamlčená diagnóza* (Praha, Triáda 2003) a *Co počít ve vlkově bříše. Práce o vytváření struktur občanské společnosti 1968–1980* (Praha, Triáda 2018). Od devadesátých let vydával v Paříži *Bulletin EIT/AET* (poslední číslo vyšlo v roce 2015). Tři Tesařovy knižní monografie pokrývají tragické desetiletí československých dějin, která začala mnichovskou dohodou a vyústila do únorového komunistického puče: *Mnichovský komplex. Jeho příčiny a důsledky* (Praha, Prostor 2000), *Traktát o „záchraně národa“ – Texty z let 1967–1969 o začátku německé okupace* (Praha, Triáda 2005) a *Česká cikánská rapsodie. I–III* (Praha, Triáda 2016). Třetí z nich, rozsáhlá komentovaná edice vzpomínek partyzána Josefa Serinka, je dovršením Tesařovy práce věnované dějinám českého partyzánského hnutí za druhé světové války. Autor se v ní snaží inspirovat diskusi o možnostech dokumentovat aktivity, které se odehrály v konspiraci, a také debatu o problému kolektivní paměti jako rozhodujícím činiteli vytvářejícím a udržujícím národ.

Autor textu Adam Drda s přispěním Roberta Krumphanzla